

»HRVATSKA DUHOVNA LIRIKA«

Uredio ĐURO KOKŠA, Rim, 1968. Nakl. knjižara Alma Romana,
Piazza Pasquale Paoli 4

Premda je duhovni izraz u nas, kako s pravom ističe i sam urednik u svom predgovoru, veoma star, čak i stariji od djela kojima su auktori poznati, jer potječe iz 14. st., do sada smo imali samo dvije, i to necjelovite i specijalizirane antologije duhovnog pjesništva. Prva je bila Žankova *Marijanska lirika* (1935), a druga Paveličević prijevodi *Iz duhovne lirike* (1937). Antologiju hrvatske lirike duhovnog karaktera nismo imali, a i sada se ona javlja u inozemstvu. Jednom će se valjda takva antologija ipak javiti i u nas. Kažem valjda i u nas, jer je najprirodnije, da se takvo djelo stvori u zemlji na koju se odnosi, pogotovu ako pri tom imamo na umu strujanja u suvremenoj književnosti i izbor iz nje.

Međutim, da ne bi bilo nesporeda, treba odmah u početku reći, da je ova antologija rađena znalacki, da je plod izvanredne stručnosti i truda, da je dokaz savršenog vladanja suvremenom znanstvenom literarno-teoretskom aparaturom i da je primjer dobrog poznavanja onog o čemu se govori.

U izbor su ušla 132 pisca od Marulića do Ljiljane Matković, koji su podijeljeni na dva odjeljka: *Do preporoda* i *Od preporoda*. Prvom su dijelu pripala 43 pisca, a drugom 89.

Kao u svakom ljudskom poslu tako su i u ovom izostavljena neka imena koja su nužno morala ući u izbor. Primjera radi uzmimo samo slučaj bačkog pjesnika Ante Sekulića, koji svojom poezijom sigurno predstavlja zadnji i pročišćeni domet našeg duhovnog poslijeratnog bačkog poetskog izraza (zbirke: *Sin nizina*, 1941 i *Zvona bjeline*, 1946). Isto je tako neopravdano izostavljen i Stipan Bešlin, Sokac iz Monoštora, koji je svojim pjesmama nesumnjivo zadržao našu katoličku lirsku produkciju, premda je umro mlad, u dvadesetoj godini života (1941). Nedostatak detaljnog poznavanja književnog razvoja pojedinih naših poetskih regija uvjetovao je i adekvatni izbor pjesama njihovih predstavnika. Takav je slučaj s Jakšićem, Djarmatijem i Kokićem koji kao predstavnici našeg suvremenog katoličkog izraza imaju bolje pjesme za izbor. Ova je primjedba to više na mjestu, što uređivač antologije uzima veoma široke kriterije za ulazak u nju, kad kaže:

»Bilo kako bilo, religiozni kriterij uzet je u antologiji u veoma širokom i daleko obuhvatnom smislu: od ispovijesti vjere, od osjećaja pobožnosti, pa sve tamo do religioznih ugodaja u crkvi ili prirodi, do opisivanja doživljaja tuđe vjere, kao što su liturgijski obredi ili vjerski običaji, uključivši i bljesak vjere, vjeru malu ili gotovo nikakvu, tek neka blizina ili čak daleka slutnja.«

Kad već idemo takvim redom izlaganja, da prvo iznosimo nedostatke izbora, činimo to zato jer su oni sasvim podređeni generalnoj vrsnoći i solidnosti izbora i ne mogu ugroziti vnijednost i zaslugu ovakva mukotrpna i komplicirana rada. Ipak treba i nedostatke spomenuti, ako ni zbog čega, a ono zbog drugog izdanja, koje će se zbog izuzetnosti ovakve antologije sigurno ubrzo pokazati kao potrebno. Zato treba ovdje ukazati i na neke nekarakteristične izbore koje je urednik mogao mirne duše izostaviti. Uzmimo samo primjer Ivane Brlić Mažuranić koju svi doživljavamo s pravom kao izvrsnog dječjeg prozaistu, pa je zato nije trebalo poetski predstavljati, a najmanje antologijski. U isto je vrijeme Fran Galović, zbog nemogućnosti da se u njegovu opusu pronade traženo i željeno, proglašen nedovoljno religiozno karakterističnim. Time su neke proporcije koje su normalno uvriježene namjerno poremećene, na štetu pojedinih pisaca. Istina je da i sastavljača muče mnoge dileme. Svjestan je da je pojam duhovnog širi od pojma religioznog, posebno u smislu deklarativnog katolicizma. Zato sastavljač i ne dira u ocjenu stupnja religioznosti pojedinog pisca, nego se bazira na otkrivanju historijske formacije našeg duhovnog poetskog izraza i prikazu onih koji su to mogli pokazati. Tako je

onda nastao problem koji su naši umjetnici po svom izrazu zaista religiozni, a koji nisu. Urednik se tada odlučio da uzme sve one pisce u kojih se može pronaći i ta strana njihova stvaranja, bez obzira na njihov opći karakter i orijentaciju:

»Ostali su jedni uz druge. Kod katoličkih pjesnika imade više ustaljenosti tema i izraza, jer postoje gotove teme za oboje. Oni su izrazili na fin način religiozni sadržaj, dok oni drugi pjesnici nerijetko imaju mnogo svježine i novosti, jer su kročili neuhodanim putovima bez putokaza i nepomognuti ni od koga. Pogotovu u traženju Boga i pristupanju k Njemu neke njihove pjesme imaju draž novine i crtu suvremenosti u načinu prilaznja k Bogu.«

U antologiju, ako gledamo na njezine nedostatke, ušli su i oni pjesnici koji to nisu bili po svojoj umjetničkoj vrijednosti, premda su se neki od njih takvima smatrali i pisali pjesme. Karakterističan je slučaj Ljubomira Marakovića i Petra Garka koji su dovoljno zadužili našu katoličku književnost svojim radom na drugim poljima, pa ih nije trebalo prikazivati i kao pjesnike. Međutim, sastavljač ovdje daje svoje opravdanje koje nije nezanimljivo, kao i mnoge druge njegove konstatacije:

»Katkada mogu napisati lijepe stihove ljudi ne po profesiji i ne od profesije. Interesantna bi bila jamačno antologija hrvatskih »nepjesnika«. Isticala bi se svakako nekonvencionalnošću, neposrednošću i iskrenošću.«

U antologiji imamo primjera i krive interpretacije poetskog svijeta nekih književnika. Ako se u takvom slučaju radi o jednom Šopu, onda je takva, kriva interpretacija posebno uočljiva i zato treba na nju ukazati. Šopov svijet ne znači, kako misli sastavljač, spasavanje svijeta tišine i malih ljudi od vremena koji ga je odbacio i deklasirao. U stvari, radi se o obrnutom smjeru procesa. Šop je uspio snagom svoga talenta usaditi svoju religioznost u čiste i svagdanje slike ovog našeg svijeta i time pokazao da se poetski može pjevati o svemu čega se njegovo pero taklo. *Taj problem uspješne ugradnje našeg duhovnog izraza u lice ovog našeg svijeta ostat će osnovnim problemom naše poezije u razdoblju između dva rata.* Mjerilo za poetsku uspjelost pjesama neće više biti patetika duhovne poezije prvog razdoblja, nego upravo obrnuto: koliko je religiozni osjećaj propušten kroz filter osjećaja i doživljaja pjesnika. Maraković je prema tom kriteriju i dijelio naše katoličke pjesnike. Ukratko, svijet Šopove poezije nije suprotstavljen svijetu izvan pjesnika, nego je u njega ugrađen. U svagdanjim situacijama ovog našeg života živjet će Šopov Isus. Jednom će mu za volju čak čitati novine, kao što će poslije u Kuparea sjesti u saonice.

K tome, u antologiji imamo primjera da neki pjesnici nisu mogli opravdati urednikov izbor, čak ni pjesmom kojom su predstavljeni (Kozarčanin). S druge strane, izbor znači i potrebu revalorizacije mnogih prijašnjih shvaćanja, namjernih prešućivanja i pogrešnih gledanja. Možemo reći da je našem uredniku to i uspjelo. Zato treba prolazne nedostatke ove antologije što prije ukloniti.

Posebno treba istaći sastavljačev pokušaj da izvrši periodizaciju naše novije književnosti s obzirom na idejnu orijentaciju njezinih pisaca. Stvorena su tako razdoblja književnosti dvadesetog stoljeća prema pojavama pojedinih poetskih generacija i njihova nastupa u literaturi.

Što se tiče naše starije književnosti, tj. one do preporoda, sastavljač je pošao od opravdane konstatacije da je ona u većini slučajeva bila više objektivna nego subjektivna, jer se držala gotovih shema biblijske, obredne i dogmatske tematike. Ipak i u takvoj situaciji, boljim i suvremenijim prezentiranjem, može se i taj stariji naš lirski izraz približiti suvremenom čovjeku. Kao najbolja djela iz tog razdoblja ostaju: Gundulićeve *Suze*, Đurđevići *Uzdasi* i Kanižlićeva *Rozalija*.

Zanimljivo je urednikovo mišljenje o baroku u našoj književnosti:

»barok je mnogo vredniji stil nego što se kod nas Hrvata redovno taj ocrnjeli oblik smatra i vrednuje. I za našu kulturu. Upravo za baroka trebalo je samo još nekoliko koraka i mi bismo dospjeli do našeg jezičnog i kulturnog ujedinjenja već tada. Ono se dogodilo poslije u okrilju i ozračju drugog velikog pokreta — romantizma koji nije bio univerzalan stil kao barok, jer se nije protezao na sva područja.«

Osim periodizacije i revizije gledanja na stilove, pisac se odlučio za još jedan posao. On prilazi kritičkim revizijama svega onoga što su pojedinci, često bez svoga uvjerenja, u analizi nametali katoličkim piscima. Pri tom nisu ni Gundulića ostavili na miru. Njima Kokša s pravom odgovara:

»Svatko može promatrati poeziju kako hoće. Ništa zla u tome. Može u osjećaju prolaznosti svega nazrijevati i uključivati određenu prolaznost neke ili svake klase. Može ne vjerovati vjeru Gundulićevu, može se njome zbunjivati. Tek ne smije nikada nasilno prevjeravati Gundulića i drugove u vjeri i poeziji, tvrdeći kako je njihova religioznost bila površna, formalna, naizgled, prisilna, kako oni nisu bili u biti i srži religiozni, nego su se takvima milom ili silom pretvarali.«

Ili u Sudetinu slučaju, gdje ista Jelčićeva konstatacija o katoličkoj fami tog pisca upućuje na posve suprotan zaključak:

»Unatoč te fame ili možda upravo radi te fame Sudeta je za života i poslije smrti bio jedan od vrlo čitanih i često objavljivanih pjesnika. A umjetnička njegova snaga pokazala se jača, trajnija i izdržljivija od nametanog zaborava.«

U isto vrijeme sastavljač dobro uočava i nedostatke katoličke kritike u prošlosti i isto tako traži revalorizaciju:

»Kranjčević je bio napadan za života s katoličke strane. Možda bi trebalo danas biti blaži i s više razumijevanja. Nije li ipak u mnogome Kranjčevićeva ojađena duša opravdano tražila više, čišće i bolje kršćanstvo prošlosti i sadašnjosti.«

Na kraju treba spomenuti i to, da je knjiga bibliografski veoma dobro uspjela. U njoj nalazimo osnovne podatke o piscima i njihovim djelima, a i kritičke osvrtne, osobito onda ako je u vezi s njihovim radom bilo potrebno i polemizirati. U ovako sistematiziranom obliku rada ova zbirka predstavlja veliku vrijednost, jer do danas nitko u našoj katoličkoj književnosti nije obavio posao sređivanja bibliografskih podataka i njihova iznošenja u jednoj knjizi.

Kao krunu svoga vrijednog rada sastavljač postavlja pitanje u čemu se sastoji naša hrvatska religioznost. Odgovara ovako:

»Naša je religiozna poezija puna pobožne osjećajnosti... Hrvat je negdje u svom biću vjeran, vjeran u smislu lojalan i tradicionalan.«

Držeći se, na kraju, urednikova načela uređivanja, koje glasi: od najboljih što više, od drugorazrednih što manje, a što je izvan toga ništa, izabrali smo i mi najbolju pjesmu ovog veoma dobrog izbora. To je pjesma *Otrovane lokve* pok. Viktora Vide koja po svojoj umjetničkoj vrijednosti, suvremenoj poetskoj fakturi i snažnoj ekspresivnosti zaista zaslužuje to mjesto. Zato je i donosimo u cijelosti:

Ālvo i ljeta
u gradu gnjilih trava,
iskidanih, vrelih, tužnih sanja.

Obidoh jučer Viamonte:
opotio se i onaj stari zid
i ograđā sveučilišta.
Agava je gorjela u tisuću plamičaka.
Onda je oblak zastro sunce
i rijeka grunu kaljužom
zelenih zmijurina
između klobučaka nafte.

Nije teško umrijeti.
Teško je živjeti:
lomiti se na asfaltu.
Ući mamuran
u večer praznih soba.
Na golim zidovima
mrlje briljantina u visini glave.

A smrt — sretnoga li hipa!
Kao kad zađeš iza ugla
i gledaš:
Pa tog sam čovjeka
baš tu
u davna doba sreo.
Ista leptinica leprša iznad ramena.

Pokojni u prvoj noći suočenja
grohotom se smiju,
da su bili nasamareni životom.

Dan bijaše bakren,
sparan, umirući.
Poslao si vijavicu sunca,
da me smuti.
Kad krenuh podzemnim kanalom,
spazih te u dnu, na drugoj strani:
izrastao si u staklen perivoj.

I onda zagazih u otrovane lokve.
Zavedeni znamo biti tako
prividom božanstva iz olovna trnja
iza zardala žbunja
udarcima zrake među oči.

Zasjeniš vedre noći
a tražiš, a išteš
danak odgovornosti.

Svejedno:
ne progoniš, beskrajno
praštaš. Poigravajući se
niz stramputicu zebnja.

Tako živim srećom stradalnika.

Za me nisi umro
i ja se u kam sručen nikad ne pretvorih.

Ovo je kopno produženje
usnulih, divnih mora.

Gdje si? Da uneseš malo stege
u ovu zbrku krvi i htijenja:
sitnu krijesnicu
u pokošenu travu.

Noćas si bio skriven
iza hladno vednih zvijezda.
Ništa se od tebe nije vidjelo,
samo ti se naslućivao sjaj.

Skroviti Bože!

JURAJ LONČAREVIĆ